

Recept: Gestoofde kipdrumsticks uit Benin City (Nigeria)

Sandra Streefkerk

Sandra Streefkerk is afkomstig uit Benin City in Zuid-Nigeria. Zij had vorig jaar veel succes met een serie kooklessen met recepten uit haar geboortestreek. Daarnaast heeft zij een eigen bedrijfje dat Afrikaanse stoffen en sieraden importeert, waarmee zij op markten en festivals staat.

8 kipdrumsticks
2 uien
2 tl. tijm
2 tl. kerriepoeder
2 bouillonblokjes
3 dl. water
1 dl. olie
1/2 Madame Jeanette (heet peper-paprikaatje)
250 gr. gezeefde tomaten

Spoel de drumsticks af. Schil de uien en snijd ze in ringen. Snijd de Madame Jeanette klein. Breng de kip met het water, de helft van de ui, bouillonblokjes, tijm en kerrie aan de kook. Laat 15 minuten rustig koken. Neem de drumsticks uit de pan en bewaar het kookvocht. Verhit in een andere pan de olie en bak de kip rondom bruin. Neem de kip uit de pan en bak in dezelfde olie de rest van de ui en de kleingesneden Madame Jeanette. Voeg na 3 minuten de tomaten en het kip-kookvocht toe en laat de saus nog een kwartier doorkoken, pas op voor droogkoken! Draai het vuur laag, voeg de kip toe en laat nog 10 minuten doorwarmen. Dien het gerecht op met rijst, yam of cocoyam.

Gargasaabe Tuareg houtbewerkers bij de Fulbe in Mali

Mirjam de Bruijn

Dr. Mirjam de Bruijn is antropologe, zij woonde samen met Dr. Han van Dijk twee jaar in de Hayre (1990-1992). Zij deden promotie onderzoek bij met de Fulbe. Dit onderzoek werd gefinancierd door WOTRO (W 52-494). Zij zijn thans verbonden aan het Afrika Studiecentrum in Leiden.

In de literatuur over de Fulbe wordt gesproken over de *Labbe*, een kaste van houtbewerkers.

Deze *Labbe* maken deel uit van de sociale hiërarchie van de Fulbe samenleving in de binnendelta van de Niger (Callais 1984). Ook de hofzanger in de Hayre vermeldde het bestaan van deze houtbewerkerkaste. Vandaag de dag zijn er echter geen *Labbe* meer in de Hayre; hun plaats lijkt te zijn ingenomen door de *Gargasaabe* (eigenlijk 'leerbewerkers'), een ambacht-kaste van de Tuareg.

De Fulbe zijn de dominante groep in de Hayre, een regio in het zuidelijke deel van de Gourma in Centraal Mali (zie kaartje). Zij hebben op zijn minst sinds de 18e eeuw zelfstandige staatjes gevestigd in deze regio en tot op de dag van vandaag ontleen de Fulbe politieke dominantie in de regio aan dit historische feit, ondanks de grote politieke veranderingen sinds de koloniale tijd en de onafhankelijkheid (zie ook de Bruijn & van Dijk 1994, 1995). Deze staatjes kenden een strikte sociale hiërarchie, waarbij de nobelen gevormd werden door de islamitische en politieke elite en de herdersgroepen. Niet-nobel, maar met een vrije status waren de groepen van de handelaars, de ambachtskasten. Niet-nobel en bovendien niet vrij waren de slaven die al het zware werk opknaptten (ook de vrije niet-nobelen hadden slaven). Kasten-groe-

Mali

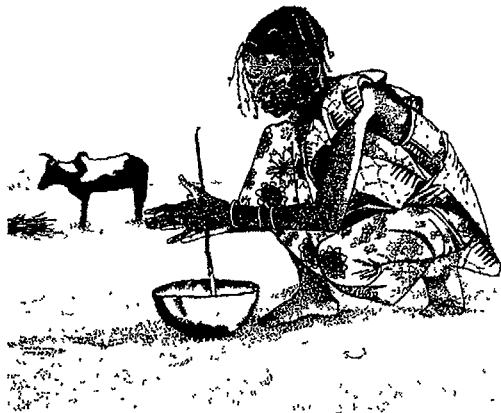

pen en slaven waren veelal van andere origine dan de Fulbe nobelen, maar werden opgenomen in de Fulbe samenleving; men hield alles zo te zeggen in eigen beheer.

De Hayre grenst in het noorden aan het Tuareg gebied. Met de Tuareg hebben de Fulbe voornamelijk een oorlogsrelatie gehad en over en weer werden vee en slaven gestolen. Beide groepen hebben ook veel met elkaar gemeen, bijvoorbeeld de sociale hiërarchie en bepaalde gedragscodes (Bernus 1990, de Bruijn & van Dijk 1995). Tot de dag van vandaag zien zij elkaar nu niet bepaald als vrienden, wat misschien wel iets te maken heeft met de grote culturele en politieke overeenkomsten tussen beide groepen: voor het behoud van de eigen identiteit is het trekken van een duidelijke grens noodzakelijk. Het is daarom des te opmerkelijker dat wij bij de Fulbe alleen Tuareg houtbewerkers tegenkwamen. Wij vonden het maar een vreemde situatie.

Fulbe vrouwen gebruiken voor de bereiding van melkproducten kalebassen en houten bakken. Kalebassen zijn pompoenachtige vruchten die door de Fulbe worden verbouwd. Na de oogst worden zij gedroogd en uitgehold. De houten bakken worden door de houtbe-

werkers gemaakt. Er zijn veel verschillende houten bakken, met verschillende functie, betekenis en waarde. De bakken waar iedere dag het eten in opgediend wordt zijn het eenvoudigst, gemaakt van *edal* (*Sclerocarya birrea*) een boom die nog redelijk makkelijk in de juiste dikte te vinden is in het gebied. Deze bakken worden *la'al* (mv. *la'e*) genoemd. Het zijn effen, zwart gebrande bakken in allerlei maten. Soms zijn ze een beetje versierd, maar dan zijn ze een stuk duurder. Van hetzelfde hout wordt ook een bak op pootjes gemaakt. De Fulbe gebruiken deze bakken alleen als er gasten zijn en zij dienen er de gierstebrij, het hoofdmaal, in op. Voor het opdienen van verse melk geven zij de voorkeur aan *bani'al* (mv. *baniije*), bakken gemaakt van het gevlamde

hout van de *B.* (*Pterocarpus erinaceus*). Vroeger, zo vertelde onze gastvrouw mij, hadden ze dergelijke bakken met een doorsnede van meer dan een meter. Die waren heel duur en zeer prestigieus, zeker als je ze ook nog gevuld met verse melk aan een gast kon presenteren.

Vandaag de dag vind je dergelijke grote *baniije* niet meer. Daarvoor zijn verschillende redenen, die allemaal terug te leiden zijn tot verarming van de Fulbe en hun leefmilieu: bomen met een grote doorsnede groeien niet meer in de Hayre; Fulbe vrouwen hebben niet meer zoveel rijkdom dat zij zich zulke bakken kunnen veroorloven; en tenslotte zouden zulke grote bakken nergens voor dienen, want de hoeveelheid melk die men tegenwoordig nog kan aanbieden bedekt nog niet eens de bodem van zo'n grote bak. Als gevolg van deze verarming worden steeds vaker alleen de meest simpele *la'e* gebruikt, zowel voor het opdienen van eten als het opdienen of verkopen van verse melk. Voor karnemelk worden alleen kalebassen gebruikt, nooit houten bakken. Dit heeft te maken met het juiste verloop van het verzuringsproces van de melk. Kalebassen, *la'e* en *baniije* (en ook een houten bed) zijn een essentieel onderdeel van de bruidsschat van de Fulbe vrouw.

Ook de Fulbe mannen gebruiken houten voorwerpen, bijv. een hak en ander gereedschap waarmee het land wordt bewerkt. Voor het werk met het vee zijn ook houten voorwerpen nodig, zoals een bak om de melk in op te vangen, maar ook messen, speren en dergelijke. Verder hebben alle Fulbe mannen en

vrouwen op zijn tijd leren voorwerpen nodig zoals leren kussens, leren hoezen voor messen en leren omhulsels voor amuletten, waarvoor men zich ook tot de Gargasaabe richt.

Maar wie had dat verwacht: Fulbe die zich tot Tuareg houtbewerkers richten. Of was het misschien andersom gegaan en waren de houtbewerkers naar de Fulbe gekomen om hun diensten aan te bieden? Wij waren in een goede positie om dit te onderzoeken want de Fulbe familie waar wij in het veehouderskamp bij logeerden, had ook een familie van Tuareg houtbewerkers in haar gelederen opgenomen. Deze Gargasaabe hadden een hut gebouwd op het land van onze familie. De oudste man, Alu Yattara Gargasaajo, vertelde dat zijn familie ongeveer 36 jaar geleden naar het zuiden was gekomen. Zij werden gedwongen uit hun eigen regio te vertrekken om de simpele reden dat daar alle geschikte (dikke) bomen waren verdwenen. Volgens Alu was droogte, leidend tot milieudegradatie, de oorzaak. De bomen groeiden niet meer en de exploitatie ervan door de Gargasaabe werd al snel overexploitatie. De vijftiger en zestiger jaren worden echter door iedereen in de Hayre herinnerd als jaren van overvloed: men had veel vee en er was melk in overvloed, er was goed te eten en de huwelijken werden uitbundig gevierd. Een situatie die voor ambachtslieden heel gunstig is, zowel voor zilver- en goudsmiden als voor bewerkers

van hout en leer. Daarom hadden de Gargasaabe zich tussen de Fulbe gevestigd, die in die tijd veel behoefte hadden aan huishoudelijk materiaal, gereedschap, lederen voorwerpen etc. Het lijkt erop dat de houtbewerkers van de Tuareg de 'eigen' Fulbe kaste van houtbewerkers hebben verdrongen, maar daarover kunnen we niets met zekerheid zeggen. In de Hayre begint het nu ook voor de Gargasaabe moeilijker te worden. De droogtes van de zeventiger en tachtiger jaren hebben ook in deze regio tot het verdwijnen van grote bomen geleid. Dit heeft een aantal Gargasaabe al doen besluiten verder naar het zuiden te trekken. Alu zat bijna de hele dag gebogen over een blok hout waaruit een bak gemaakt moest worden. Het vele gereedschap om de boom tot een bak te maken deed mij nogal eens duizelen. Ook voor het maken van de figuren had hij verschillende werktuigen. Het hout haalde hij uit de *brousse*. Dit was niet zonder risico: de Malinese bosdienst lag altijd op de loer om een fikse boete uit te delen voor het kappen van hout zonder vergunning¹. Rond het kamp en verder op de zandvlakte was eigenlijk alleen nog de boom *edal* te vinden en ook die werd volgens Alu steeds schaarser. In ieder geval waren de hele grote bomen al verdwenen en voor het maken van een bak is nu eenmaal een dikke stam nodig. Van kleinere bomen is dus alleen de hoofdstam bruikbaar, m.a.w. de hele boom moet dan worden omgekapt. Het bruikbare deel van

¹ Na de democratiseringsgolf is de bosdienst min of meer lam gelegd; de *patrouilles* en *brousse* zijn geheel verdwenen

de boom nemen zij mee naar het kamp, de rest laten ze liggen.

Naast het maken van de houten bakken was Alu druk met het repareren van gereedschap. Dit werk beperkte zich niet tot de houten delen van het gereedschap. Alu was ook ijzersmid en kon dus gereedschap, kookpotten, messen e.d.

repareren, of smeden indien nodig. Zijn vrouw bewerkte leer, zoals alle vrouwen van houtbewerkers en ijzersmeden dat doen. Zij verpakte de amuletten die door de marabout waren gemaakt in lapjes leer, maakte hoezen voor de messen en maakte de kussens die deel uitmaken van de bruidsschat van iedere Fulbe vrouw. Alu en zijn vrouw en twee dochters hadden voldoende werk omdat zij de gedurende het grootste deel van het jaar de enige Gargasaabe familie in de omgeving waren en zij alle vrouwen van het kamp en omliggende kampen moesten voorzien van keukenmateriaal etc. Dit betekent echter niet dat zij erg rijk waren, want de Fulbe stelden het betalen van hun diensten erg vaak uit.

Een Tuareg kaste tussen de Fulbe zal ongetwijfeld tot veranderingen in de (materiële) cultuur hebben geleid. Bijvoorbeeld de figuren die op de *la'e* gesneden worden. Deze lijken absoluut niet op de figuren op kalebassen van de Wodaabe, nomadische Fulbe in Niger, noch op die van de naburige Barri Fulbe. De vrouw van Alu maakte de kussens in twee soorten: het Tuareg en het Fulbe model. Het laatste kenmerkt zich door een fijne tekening en langwerpige vlak-

ken; het Tuareg model is wat grover. Daarnaast is het maar helemaal de vraag of de Fulbe in het verleden wel leren kussens en houten bakken in deze grote hoeveelheden hadden en of het toen een belangrijk onderdeel van de bruidsschat was. Misschien is het allemaal overgenomen uit de Tuareg cultuur.

Want Alu Gargasaajo en zijn vrouw en dochters waren niet de enige Gargasaabe in de Hayre; in de meeste stadjes en bij dorpen woonden andere families. Aangezien Gargasaabe lid zijn van een endogame kaste trouwen zij onderling. Een huwelijk van een van de neven van Alu werd gevierd bij het veehouderskamp 'van Alu' en verschillende Gargasaabe families sloegen er hun kamp op. Het werd toen duidelijk dat de Gargasaabe hun familie banden wel degelijk koesteren en nog steeds lijken zij zich een kaste van de Tuareg te voelen. Er werd druk gekookt en er kwamen ook veel mensen voor een of twee dagen langs. 's Avonds werd er uitgebreid gedanst en gezongen. De manier waarop dit gebeurde was totaal anders dan wij tot dan toe bij de Fulbe hadden gezien. De muziek was anders, de rol van mannen en vrouwen verschilde, en men was zeer uitbundig. Het contrast met de Fulbe werd tijdens dit feest erg duidelijk. De Gargasaabe manifesteerden zich bewust als anders dan hun werkgevers.

Dit werd ook zo geïnterpreteerd door de Fulbe. Zij vonden de Gargasaabe eigenlijk maar een vreemd volk, een beetje eng ook, want de Gargasaabe worden door de Fulbe geassocieerd met de

wortel van de geesten en hen wordt magische (vaak slechte, zwarte) krachten toegeschreven. Dit is overigens ook zo in het eigen Tuareg milieu (Spittler 1992:236). De gewoonten van de Gargasaabe gaan compleet tegen de normen en waarden van de Fulbe cultuur in en zij doen de Fulbe huiveren. Bijvoorbeeld wanneer een vrouw moet bevallen. Bij de Fulbe gebeurt dit in stilte en eenzaamheid, bij de Gargasaabe met veel misbaar. De vrouw in kwestie mag schreeuwen, krijsen en zij is omringd door andere vrouwen. De Fulbe vinden ook dat de Gargasaabe hun kinderen verwaarlozen, terwijl zij aan de andere kant soms schaamteloos in overvloed leven. De angst voor de Gargasaabe komt ook tot uiting in het feit dat de Fulbe hen eigenlijk nooit iets weigeren. Het schaamteloze vragen van de Gargasaabe aan de Fulbe, deel van hun manier van zijn, wordt door de Fulbe geaccepteerd en gehonoreerd. Zij durven niet anders. Andersom vinden de Gargasaabe de Fulbe eigenlijk maar vreemde stoïcijnse wezens. Het is

dat zij elkaar nodig hebben en dat zij elkaars burens zijn, anders zouden ze bij voorkeur niet samen leven.

Het duurt misschien niet zo heel lang meer of er komt inderdaad een eind aan het samenleven van Fulbe en Gargasaabe in de Hayre. Dit is dan echter geen gevolg van vijandige of minder tolerante relaties tussen de groepen, maar van de verarming van de Fulbe en hun natuurlijke omgeving. Uiteindelijk zullen de meeste Gargasaabe zich in zuidelijker streken vestigen waar nog hout voorradig is en waar de mensen rijker zijn. Of echter voor deze mensen het ambachtelijke werk van de Gargasaabe nog kan concurreren met import artikelen uit Taiwan is maar helemaal de vraag.

Literatuur

Bernus, Edmond. 1990. Dates, dromedaries, and drought: diversification in Tuareg pastoral systems. In: John G. Galaty & Douglas L. Johnson (eds). *The world of pastoralism: herding systems in comparative perspective*. New York: The Guilford Press. pp. 149-176.

Bruijn, Mirjam de & Han van Dijk. 1994. Drought and coping strategies in Fulbe society in the Hayre, Central Mali: a historical perspective. *Cahiers d'Études Africaines*, 34 (1-3), 133-135, pp. 85-108.

Bruijn, Mirjam de & Han van Dijk. 1995. *Arid Ways: cultural understandings of insecurity in Fulbe society, Central Mali*. Amsterdam: Thela.

Gallais, Jean. 1984. *Hommes du Sahel, espaces-temps et pouvoir: le delta intérieur du Niger 1960-1980*. Paris: Flammarion.

Spittler, Gerd. 1992. *Les Touaregs face aux sécheresses et aux famines, les Kel Ewey de l'Air (Niger) (1900-1985)*. Paris: Karthala.

Illustraties: Babs ten Hagen

